

DARIUSZ KLEJNOWSKI-RÓŻYCKI
Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny
<https://orcid.org/0000-0001-8388-702X>

Chrystologia na Filipinach

Christology in the Philippines

Abstract

The Philippines in the religious mosaic of Asia are an exception: they are a country where the majority of its citizens are Catholic. It is a country conquered first by the Spaniards and then by America. Glaring social differences also left a mark on the spirituality of Filipinos. Christology in the Philippines is shaped by the cult of the Child Jesus (*Santo Niño*), the Suffering Christ “Black Nazarene”, the rites of Holy Week, in which the epic song *Pasyon Pilapil* is sung, which, according to many theologians, strengthens the attitude of passivity and suffering. On the other hand, theologians practice a specific Filipino trend of liberation theology – “theology of struggle”, referring to biblical premises in the Old Testament and in the Teachings of the Lord Jesus. The balance between these two strands is a great and inspiring challenge for Christology.

Keywords: Christology, Philippines, *Santo Niño*, Black Nazarene, *Pasyon Pilapil*, theology of struggle.

Abstrakt

Filipiny w religijnej mozaice Azji stanowią pewien wyjątek: są krajem, gdzie większość obywateli jest katolikami. Jest to kraj podbity najpierw przez Hiszpanów, następnie przez Amerykę. Rażąco różnice społeczne wywarły także znamie na duchowości Filipińczyków. Chrystologia na Filipinach kształtuje się pod wpływem kultu Dzieciątka Jezus (*Santo Niño*), Cierpiącego Chrystusa – „Czarnego Nazarejczyka”, obrzędów Wielkiego Tygodnia, w którym wyśpiewywany jest epicki utwór *Pasyon Pilapil*, co utrwała – zdaniem wielu teologów – postawę bierności i cierpiętnictwa. Z drugiej strony teologowie uprawiają specyficznie filipiński nurt teologii wyzwolenia – „teologii walki”, odwołując się do przesłanek biblijnych w Starym Testamencie, jak i w nauczaniu Pana Jezusa. Równowaga między tymi dwoma nurtami jest dużym i inspirującym wyzwaniem chrystologii.

Słowa kluczowe: chrystologia, Filipiny, *Santo Niño*, Czarny Nazarejczyk, *Pasyon Pilapil*, teologia walki.

Filipiny są wyjątkowym miejscem na mapie religijnej Dalekiego Wschodu. W konsekwencji europejskiej kolonizacji chrześcijaństwo zdominowa-

ło i ujednociliło Filipiny. W 1521 r. Ferdynand Magellan odkrył Filipiny, a w 1565 r. przybył na Filipiny pierwszy misjonarz augustiański. Pod koniec XVI w. archipelag został uznany za kolonię hiszpańską i nazwany Filipinami na cześć króla Filipa II. Chrześcijaństwo zaczęło się tam rozwijać niezwykle mocno i szybko, tak że w 1611 r. powstał pierwszy uniwersytet w Manili, założony przez dominikanów *University of Santo Tomas*. W 1695 r. swoje pierwsze uczelnie zaczęli tworzyć jezuici¹. Okres kolonizacji amerykańskiej (od 1898 do 1946 r., czyli do momentu niepodległości) zaznaczył się pewną liczbą konwersji na protestantyzm, jednak dziedzictwo hiszpańskiego katolicyzmu nie przestało być dominujące. Wciąż katolicy pełnią istotną rolę w życiu politycznym i społecznym państwa².

Dzisiaj mozaika religijna Filipin jest bardziej zdywersyfikowana, jednak chrześcijaństwo miało wiele czasu, aby na Filipinach wypracować charakterystyczne dla siebie rysy teologii, które złąły się z tradycjami ludowymi³. Patrząc na chrystologię filipińską, można wyodrębnić charakterystyczne rysy obrazów Chrystusa zakorzenionych w pobożności ludowej. Drugim rysem jest refleksja nad społeczeństwem bardziej sprawiedliwym i ludzkim. Ów drugi temat przybiera wiele form, a niektóre z nich wprost odnoszą się do teologii wyzwolenia⁴. Oczywiście teologia Filipin jest o wiele bardziej zróżnicowana i rozbudowana⁵, ale zawsze temat ubóstwa odgrywa dużą rolę⁶.

¹ Jerzy Skrabania. 1998. „Hiszpańska kolonizacja i chrystianizacja Filipin”. *Nurt SVD* 32 (1): 3–25.

² W niniejszym artykule korzystam m.in. z badań: Michel Fédou. 1998. *Regards asiatiques sur le Christ* (Collection Jésus et Jésus-Christ 77). Paris: Desclée, 123–236; Dariusz Klejnowski-Różycki 柯達理. 2021. Niepokojący wschód azjatyckiej teologii. Wprowadzenie do studium. W *Studium teologii azjatyckiej. Study of Asian Theology*. Red. Dariusz Klejnowski-Różycki, 5–16. Opole: Instytut Badań nad Teologią i Duchowością Dalekiego Wschodu. Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego; Piotr Sękowski. 2021. *بيوتر سيكوفسكي*. Sufizm. Mistyczny wymiar islamu jako możliwe miejsce spotkania z chrześcijaństwem. W *Studium teologii azjatyckiej. Study of Asian Theology*. Red. Klejnowski-Różycki, 47–62.

³ Konrad Keler. 2015. „Wyjątkowość Kościoła katolickiego na Filipinach”. *E-civitas.pl | Portal o tematyce katolicko-społecznej* (11.03.2015). <https://e-civitas.pl/pl/po-godzinach/wyjatkowosc-kosciola-katolickiego-na-filipinach>.

⁴ Sadayandy Batumalai. 1991. *An Introduction to Asian theology: an Asian story from a Malaysian eye for Asian neighbourology*. Delhi: Indian Society for Promoting Christian Knowledge, 116–141.

⁵ E. Acoba, Ed Lapiz, Melba Padilla Maggay, Timoteo D. Gener, Isabelo F. Magalit, Noli P. Mendoza, John P. Pesebre i in. 2005. *Doing theology in the Philippines* (Annual Forum on Theology 1). Quezon City-Manila: OMF Literature.

⁶ Luis Antonio Gokim Tagle. 2014. *Ludzie Wielkiej Nocy*. Tłum. Marek Chojnacki. Kraków: Wydawnictwo WAM. Plejada teologów filipińskich jest wielka, ale wśród współczesnych najczęściej wymienia się następujących: Christina Astorga, Agnes M. Brazal, Anscar Chupungco, Rolando de la Rosa, Virginia Fabella, Mary John Mananzan, Luis Antonio Tagle, Sabino Vengco.

1. Obraz Chrystusa w pobożności ludowej

Najbardziej czczone na Filipinach są dwa obrazy Chrystusa: obraz Dzieciątka Jezus (*Santo Niño*)⁷ oraz obraz Chrystusa cierpiącego. Kult Dzieciątka Jezus jest zakorzeniony w samych początkach chrześcijaństwa na Filipinach. Tradycyjne przekazy opowiadają, że królowa Cebu otrzymała figurkę Dzieciątka i umieściła w miejscu poprzednich bożków. Figurka ta została odkryta przez hiszpańskiego konkwistadora Miguela di Lagaspi'ego, który wybudował dla niej kaplicę, a miejscowa ludność, widząc, że figurkę czczą Hiszpanie, zaczęli sami powierzać temu Dzieciątku Jezus prośby o ochronę przed klęskami suszy, plagami zarazy, głodu, ognia i wojny. Z biegiem stuleci, po licznych cudach, których doświadczali turyblycy, każdego roku w drugą niedzielę po Objawieniu Pańskim kult Dzieciątka Jezus zrodził specjalne święto *Sinulog*⁸, charakteryzujące się barwnymi tańcami pielgrzymów przybyłych ucałować *Santo Niño*. Owa specyficzna praktyka pobożnościowa rozszerzyła się daleko poza Cebu, a *Santo Niño* stało się patronem wielu miast w całym archipelagu⁹.

Drugim obrazem Chrystusa szczególnie obecnym w ludowym kulcie na Filipinach jest Chrystus cierpiący. Obraz ten ma znamiona wrażliwości hiszpańskiej, jednak jednocześnie odzwierciedla doświadczenia narodu, którego historia również nosi szczególne znamiona, pozwalające utożsamić się z Ukrzyżowanym.

W kraju, gdzie ubóstwo, brak i ucisk jest wspólnym udziałem całych mas, gdzie często występują tajfuny i trzęsienia ziemi, nie powinno zaskakiwać, że obraz Ukrzyżowanego, skłoniona głowa, otwarte usta w okrutnej agonii, daje zagubionym i przybitym pewne pocieszenie i pozwala przeżyć współzucie i doświadczenie tragedii. Dla niektórych spojrzenie Boga ukrzyżowanego wyzwala impuls potrzebny do przetrwania. Krzyż jest istotnym elementem chrześcijańskiej wiary. Obraz Ukrzyżowanego w sposób jednoznaczny i jasny ilustruje, że Bóg odpowiada na naszą rzeczywistość w sposób najbardziej namacalny: na naszą grzeszność. W spojrzeniu krzyża chrześcijanie żyją w akceptacji i zawierzają Bogu umęczonemu, który jest wierny swej miłości do grzeszników¹⁰.

⁷ Santo Niño de Cebú (14.10.2021). https://en.wikipedia.org/wiki/Santo_Niño_de_Cebú.

⁸ Sinulog (03.11.2021). <https://en.wikipedia.org/wiki/Sinulog>.

⁹ Salvador T. Martinez. 1993. Jesus Christ in Popular Piety in the Philippines. W *Asian Faces of Jesus*. Red. Rasiah S. Sugirtharajah, 247–257. Maryknoll, NY: Orbis Books.

¹⁰ Benigno P. Beltran. 1987. *The christology of the inarticulate: an inquiry into the Filipino understanding of Jesus the Christ*. Manila: Divine Word Publications, 123.

Pobożność wyraża się na Filipinach między innymi przez kult „Czarnego Nazarejczyka” w dzielnicy Manili – Quiapo¹¹, który jest czczony od początku XVII w. Jest to rzeźba Chrystusa niosącego ciężki krzyż z czarnego drewna, który, przykłękając, ugina się. Święto przeniesienia tej figury wypada 9 stycznia, które gromadzi dziesiątki tysięcy wiernych postępujących za niesionym na ramionach Chrystusem. Przez cały rok do sanktuarium napływają tłumy wiernych, aby ucałować i pomodlić się przed figurą, prosząc „Nazarejczyka” o uzdrowienie chorych i doświadczyć otuchy¹². Przede wszystkim pobożność skierowana ku Chrystusowi cierpiącemu wyraża się przez praktyki Wielkiego Tygodnia, szczególnie przez lekturę i odgrywanie Pasji (*pasyon*)¹³. Te barwne przedstawienia noszą jeszcze znamię dziedzictwa hiszpańskiego, przypominającego celebracje Wielkiego Tygodnia w Sewilli, z procesją ciągnącą się przez miasto ze statunami Jezusa i Maryi¹⁴.

Teologowie zauważają jednocześnie pewną dwuznaczność zarówno w kulcie *Santo Niño*, jak i w pewnych praktykach pobożnościowych związanych z Chrystusem cierpiącym. Wskazują na to, że kult „Czarnego Nazarejczyka” utrwała i uwzniośla pewną postawę bierności wiernych, odzwierciedlając jednocześnie pewne bezpośrednie potrzeby wiernych i utrwalając w nich postawę „religijności prywatnej” bez wymiaru społecznego. Praktyki Wielkiego Tygodnia, jakie zostały wpojone Filipińczykom przez hiszpańskich kolonizatorów, w efekcie wzmocniły lojalność wobec katolickiej Hiszpanii, która bardziej wpajała troskę o życie wieczne, niż o podniesienie warunków życia doczesnego.

Jednocześnie *pasyon* skutkowała tym, że dostarczyła nizinom społecznym Filipin pewnego języka dla wyrażenia ich własnych wartości, ich ideałów, jak również nadziei na wyzwolenie¹⁵. Niektóre teksty autorów filipińskich z czasów dominacji hiszpańskiej ukazywały Chrystusa jako osobę pokorną i ubogą, pociągającą do siebie masy ludzi szukających wyzwolenia, przyczyniając się w XIX w. do powstania pewnego języka antykolonialnego oraz ruchu millenarystycznego. *Pasyon Pilapil* jest pomnikiem religijno-literackim Filipińczyków. W Wielkim Poście istnieje tradycja *Pabasy*¹⁶ jako nieprzerwane śpiewanie (często z akompaniamentem instrumentów) księgi *Pasyon Pilapil* od początku do końca, będące istotnym nabożeństwem Wielkiego Tygodnia, trwającym nieprzerwanie kilka

¹¹ Black Nazarene (20.09.2021). https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Nazarene.

¹² Martinez. 1993. Jesus Christ in Popular Piety in the Philippines, 251–252.

¹³ Pasyon (15.09.2021). <https://en.wikipedia.org/wiki/Pasyon>.

¹⁴ Pełny tekst *Pasyon Pilapil* jest dostępny w Internecie: Pasyon Pilapil (26.01.2023). <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pasyon.pdf>.

¹⁵ Mary John Mananzan. 1993. „Le mystère pascal : point de vue des Philippines”. *Concilium. Revue internationale de théologie* 246 (4): 112. S. Mary John Mananzan OSB jest jedną z bardziej znanych teologów filipińskich, która rozwinęła azjatycką feministyczną teologię wyzwolenia.

¹⁶ Pabasa (ritual) (15.04.2021). [https://en.wikipedia.org/wiki/Pabasa_\(ritual\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Pabasa_(ritual)).

dni. Jest to epicka opowieść o męce, śmierci i zmartwychwstaniu napisana ósmiozgłoskowcem pięciowersowymi zwrotkami, w której typowe elementy epickie przeplatają się z barwnymi, sugestywnymi opisami Męki Pańskiej. *Pasyon Pilapil* opisuje Rey Ileta – jeden z najlepszych historyków Kościoła filipińskiego, przybliżając znaczenie tekstu:

W swej narracji męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa oraz dnia Sądu Ostatecznego *Pasyon Pilapil* dostarcza mocnych obrazów przejścia z jednego etapu lub jednej ery do drugiej, na przykład z ciemności do światła, ze zwątpienia do nadziei, z niedoli do zbawienia, ze śmierci do życia, z niewiedzy do poznania, z hańby do cnoty, i tak dalej. W czasach kolonizacji hiszpańskiej i amerykańskiej owe obrazy karmiły podziemny nurt wiernych millenarystów, którzy w czasie kryzysu ekonomicznego i politycznego przejęli przewodnictwo wieśniaków zaangażowanych indywidualnie lub grupowo w wyzwolenie z ucisku¹⁷.

Do dzisiaj Filipińczycy karmią się religijnością ukierunkowaną na Chrystusa cierpiącego, która zajmuje najważniejsze miejsce w pobożności ludowej. Można bez wahania powiedzieć, że

Chrystus Filipińczyków jest przede wszystkim Chrystusem cierpiącym. To Chrystus pobity, ubiczowany, poniżony, związany. Chrześcijaństwo ludowe daje miejsce uprzywilejowane pierwszej fazie misterium paschalnego: kładzie nacisk na cierpienie bardziej niż na chwałę, bardziej na Wielki Piątek niż na Niedzielę Wielkanocy¹⁸.

Znaczące jest to, że kult z *Quiapo* „Czarnego Nazarejczyka” nie daje za wiele przestrzeni na zmartwychwstanie:

(...) owo pominięcie wydaje się charakterystyczne dla całego katolicyzmu filipińskiego. Rzut oka na tradycje Wielkiego Tygodnia może nam wiele powiedzieć o historii. Nie jest ważne to, co duchowieństwo mówi dzisiaj do tłumów na temat znaczenia Wielkanocy. Każdy parafianin (parafianka) ci powie, że całą swą energię zużył (zużyła) na noc Wielkiego Piątku. Ewidentne jest to, że najważniejsze minęło. Także dla wtajemniczonych Filipińczyków Wielkanoc jawi się jedynie jako suplement. Wydaje się, że można powiedzieć z pewnością, iż głęboka wiara dojrzałych Filipińczyków jest katolicyzmem Kalwarii¹⁹.

¹⁷ Reynaldo Clemenã Ileta. 1989. *Pasyon and Revolution: Popular Movements in the Philippines 1840–1910*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 14.

¹⁸ Mananzan. 1993. „Le mystère pascal: point de vue des Philippines”, 114.

¹⁹ Mananzan. 1993. „Le mystère pascal: point de vue des Philippines”, 115.

Odgrywanie Pasji jest obecne i kultywowane szczególnie w niektórych regionach, między innymi w procesji radosnego spotkania Jezusa i Maryi w Wielką Sobotę. Jedna procesja ciągnie się za statua Jezusa Chrystusa, a druga – z przewagą kobiet – za statua *Mater Dolorosa*. Obie procesje wchodzi oddzielnymi drzwiami jednocześnie na patio, a główny anioł zamienia czarny welon Najświętszej Maryi Panny na niebieski, który oznacza koniec Jej cierpień.

Teologowie usiłują także przedstawić przesłanie zmartwychwstania w sposób, który również jest znaczący dla narodu filipińskiego. Przywołują koncepcje *dangal* – „godności i honoru”²⁰, aby określić dar nowego życia, jak również *hiya* – „wstydu”, którą można określić śmierć na krzyżu:

Zobaczyliśmy, jak godność i honor Jezusa były zasłonięte przez odrzucenie i pełną przemocą śmierć na krzyżu. Jeśli tak jest rzeczywiście, to zmartwychwstanie musi mieć coś do powiedzenia na temat Jezusa, Jego przesłania, postawy, przeznaczenia. Ponadto ma ono także coś do powiedzenia nam, którzy deklarujemy się jako uczniowie tego człowieka odrzuconego i poniżonego. Orędzie zmartwychwstania objawia nam coś, czego nie oczekiwaliśmy: że Jezus ukrzyżowany miał mimo wszystko rację. Bóg ustawia się obok tego, który totalnie przynależy do Niego, który oddaje swe życie ze względu na Boga i ludzi. Zmartwychwstanie oznacza, że przyjęcie Jezusa, Jego wiary w bliskość Boga, Jego posłuszeństwo, Jego wolność, Jego radość, całe Jego działanie i Jego cierpienie zostały potwierdzone²¹.

Ten język jest bez wątpienia znaczący w kulturze, która przywiązuje wielką wagę do kategorii wstydu, honoru i godności, co jest cechą charakterystycznych wielu azjatyckich kultur. I jeśli dwa ostatnie terminy są tu odniesione do zmartwychwstania Chrystusa, to powinny być jednocześnie znaczące dla mężczyzn i kobiet, którzy broniąc swej godności lub oczekując dnia jej odzyskania, sami uczestniczą w doświadczeniu owego zmartwychwstania²².

2. Chrystologia i wyzwolenie

Ostatnie spostrzeżenia wprowadzają nas w drugi nurt chrystologii na Filipinach, akcentujący zmiany, które muszą naznaczyć społeczeństwo i eksponujący wierność chrześcijan biblijnemu żądaniu wyzwolenia. W poprzednich rozwa-

²⁰ *Dangal* दंगल – jest to słowo w języku hindi, używane do określania zawodów zapaśniczych, w których często walczy się z wieloma uczestnikami, aby wygrać wcześniej zadeklarowaną nagrodę.

²¹ Jose De Mesa. 1987. *In solidarity with the culture: Studies in theological re-rooting*. Quezon City: Maryhill School of Theology, 116.

²² Ta perspektywa jest szczególnie bliska papieżowi Franciszkowi: Tracey Rowland. 2017. *Catholic theology* (Doing theology 3). New York: Bloomsbury, 167–203.

żaniach można było już zauważyć, że teologowie poddają krytyce pewne dwuznaczności pobożności ludowej: nie tylko cierpiętnictwo, ale i potrzeba wyzwolenia, które w omawianym teraz nurcie wysuwa się na plan pierwszy, kształtując nowy trend w chrystologii.

Najpierw należy wspomnieć nazwisko metodystycznego teologa Emerito Nacpila, który próbował ocenić pozytywnie i negatywnie aspekty modernizacji oraz który szczególnie podkreślał znaczenie zeświecczenia, oraz moc wyzwolenczą Ewangelii. Według niego oba te wątki są ze sobą powiązane, a chrystologia sama w sobie usprawiedliwia taki właśnie związek, ponieważ – jego zdaniem – sekularyzacja ma związek z Wcieleniem Boga w Jezusie Chrystusie, a samo Wcielenie jest nastawione na wyzwolenie ludzkości. Nacpil podkreśla między innymi wyzwalający aspekt Ewangelii w stosunku do tego wszystkiego, co w chrześcijaństwie ludowym Filipin obejmuje wymiar sakralny lub fatalistyczny świata²³.

Egzegeci nadali tematowi wyzwolenia zakorzenienie biblijne. Najbardziej znany jest Carlos Abesamis, który przypomniał centralne znaczenie *Exodusu* jako „wydarzenia sprawiedliwości” i próbował zdefiniować zasadnicze przesłanie Nowego Testamentu w kontekście solidarności z ubogimi. Zastanawiając się nad misją Jezusa, postawił następującą tezę:

(...) chociaż na krzyżu lub z punktu widzenia wieczności Pismo Święte mówi o misji Jezusa w kategoriach *odkupieńczej śmierci Jezusa za grzech*, to jednak historycznie i we wcześniejszej fazie jego życia przedstawiana jest misja Jezusa przez to samo Pismo Święte jako mające inny cel, a mianowicie *panowanie* lub *Królestwo Boże*. Te dwa elementy: prześlągalna śmierć Jezusa za grzech i przyjście królestwa Bożego, chociaż są ze sobą powiązane (nie będziemy teraz wchodzić w pytanie „jak”), nie są tożsame. Królestwo Boże zmaterializowało się nie tylko wraz ze śmiercią Jezusa, ale już za życia Jezus kategorycznie oświadczył, że Królestwo Boże „jest pośród was” (Łk 17,21; por. także Łk 11,20)²⁴.

Czym jest to królestwo Boże? Dla C. Abesamisa nie łączy się z niebem ani z Kościołem, ani z sercem (rozumianym jako czyste wnętrze) – jest w rzeczywistości nowym światem i nową historią, jak sugeruje „Ewangelia błogosławieństw”:

Oznacza nową ziemię, gdzie zamiast ubóstwa i ucisku jest sprawiedliwość i wyzwolenie; zamiast głodu jest chleb i ryż; zamiast bólu jest śmiech; gdzie kraj należy do łagodnych; gdzie miłośnierni w zamian będą odplacani miłosierdziem; gdzie będziemy mieli bezpośred-

²³ Emerito P. Nacpil. 1999. *Jesus' strategy for social transformation*. Nashville: Abingdon Press.

²⁴ Carlos Abesamis. 1993. „Le coeur du sujet. Redécouverte du message essentiel du Nouveau Testament dans le Tiers Monde”. *Concilium. Revue internationale de théologie* 246 (4): 84–85.

nie doświadczenie Boga; gdzie w końcu dojdziemy do pełnej postaci synów i córek Boga. W tym duchu Biblii Azjata, oczekując Królestwa Bożego, będzie miał nadzieję na nową Azję, żyjącą nową azjatycką historią, gdzie pozna się ostateczne błogosławieństwa życia w pełni: zdrowie, pożywienie, obecność Boga²⁵.

Królestwo opiera się również na tych błogosławieństwach życia, które Izajasz przedstawiał jako dobrą nowinę zbawienia i które z kolei sam Jezus podejmuje: zdrowie dla chorych, życie lub zmartwychwstanie dla zmarłych, dobrą nowinę wyzwolenia dla biednych, wolność dla jeńców, sprawiedliwość dla narodów. To są te błogosławieństwa, które świadczą o nadejściu królestwa Bożego proklamowanego przez Jezusa: ślepi widzą, chromi chodzą, trędowaci zostają uzdrowieni, Ewangelia jest głoszona ubogim²⁶. Bez wątpienia ta perspektywa została później zmieniona na korzyść mniej konkretnej i bardziej indywidualistycznej koncepcji, ale C. Abesamis zauważa, że sytuacja na Filipinach i – bardziej ogólnie – Trzeciego Świata musi skłonić teologów do ponownego odkrycia pierwotnej perspektywy zbawienia:

To dzisiejsi ubodzy i ich walka skłania nas do powrotu do naszych biblijnych korzeni i do ponownego odkrycia ewangelii sprawiedliwości i wyzwolenia w samym sercu pierwotnej misji Jezusa. Niech z kolei ta Ewangelia pomoże nam gorliwie poświęcić się zadaniu sprawiedliwości i wyzwolenia w naszych czasach²⁷.

W tym miejscu znajdujemy pewien dobrze znany nacisk na teologię wyzwolenia. Nie oznacza to jednak, że autorzy filipińscy zadowolają się podejmowaniem głównych tematów tej teologii w obecnym stanie. Oryginalność wywodzi się ze specyficznego kontekstu Filipin i wyraża się w szczególności w formule „teologia walki” (*theology of struggle*)²⁸, którą często przedkłada się nad formułę „teologia wyzwolenia”. W rzeczywistości, jak pisze M.J. Mananzan,

(...) jest to mniej teologia walki, ale teologia stworzona w kontekście walki o sprawiedliwość ogromnej większości narodu filipińskiego. Podkreśla własny wysiłek ludzi, aby uwolnić się od wieków ucisku i niesprawiedliwości²⁹.

²⁵ Abesamis. 1993. „Le coeur du sujet”, 88.

²⁶ Abesamis. 1993. „Le coeur du sujet”, 92–96.

²⁷ Carlos Abesamis. 1988. Good News to the Poor. W *Religion and Society: Towards a Theology of Struggle*. Red. Forum for Interdisciplinary Endeavors and Studies, 203–213. Manila: FIDES.

²⁸ Według L.E. Ruiza formuła ta przywołuje także znaczenie walki Jakuba, która jednocześnie jest osobista, polityczna, historyczna i sakralna. Więcej o „teologii walki” na Filipinach: Michael Amaladoss. 1998. *Vivre en liberté. Les théologies de la libération en Asie*. Bruxelles: Lumen Vitae; Ottawa: Novalis; Paris: Cerf; Genève: Labor et Fides, 25–39.

²⁹ Mananzan, „Le mystère pascal: point de vue des Philippines”, 117.

Ojcem „teologii walki” jest Edicio de la Torre, ksiądz bardzo zaangażowany w protest przeciwko stanowi wojennemu z 1972 r., który dwukrotnie trafił do więzienia. W książce opublikowanej w 1983 r. potępił postrzeganie Chrystusa, który by podtrzymywał postawę rezygnacji lub współudziału w ucisku, a w szczególności postrzeganie Go jako „Chrystusa doketycznego”, którego człowieczeństwo nie było do końca rozpoznane i który by nie zachęcał ludzi do walki o poprawę swojej ludzkiej sytuacji. Tymczasem przeciwnie: wchodził On wręcz w spór, aby lud był świadomy swojego ucisku i przez wierność orędziu Jezusa skutecznie zaangażował się w walkę o własne wyzwolenie³⁰. Inni teologowie, w szczególności bp Julio Labayan, również podkreślali, że należy poświęcić więcej uwagi ludzkiej historii Jezusa Chrystusa i że pozostaje On obecny dzisiaj, kontynuując swoje dzieło wyzwolenia, w którym mężczyźni i kobiety skutecznie walczyli z różnymi formami niesprawiedliwości i ucisku³¹.

Luna Dingayan w artykule z 1991 r. zebrał główne elementy chrystologii, którą wyraźnie nazywał „chrystologią walki”³². Według niego taka chrystologia jeszcze nie wybrzmiewa pełnym głosem, ponieważ powstrzymują ją formy religijności podtrzymujące rezygnację i bierność. Może jednak czerpać z przeszłości, powołując się na rolę, jaką filipińskie duchowieństwo odegrało w powszechnym oporze wobec hiszpańskich i amerykańskich osadników. W każdym razie musi wziąć pod uwagę „walkę” jako swój specyficzny kontekst, z pewnością nie jakąkolwiek walkę, ale zbiorową walkę narodu filipińskiego w sensie coraz bardziej wolnego, bardziej sprawiedliwego i bardziej ludzkiego społeczeństwa. Nie może być dziełem wyłącznie teologów, ale angażuje wszystkich tych, którzy świadomi ubóstwa i panującej niesprawiedliwości sprzeciwiają się im i walczą o znalezienie na nie lekarstwa. Przybiera nowe formy: wiersze, pieśni, opowiadania i świadectwa ludzi zaangażowanych w walkę. Autor przytacza m.in. ten wiersz skomponowany w okresie stanu wojennego:

Chrystus został ukrzyżowany
Bóg historii
Jego krew została przelana...
Został przybity na Kalwarii
na Mindanao³³ aż do dzisiaj
Leżał wyciągnięty na ulicach

³⁰ Edicio de la Torre. 1983. *Jesus Christ for Today's Filipino*. Quezon City: New Day.

³¹ Victor Aguilan, Pascal D. Bazzell, Aldrin Peñamora. 2016. *Christologies, Cultures, and Religions: Portraits of Christ in the Philippines*. Mandaluyong City, Philippines: OMF Literature, Inc.

³² Luna Dingayan. 1991. „Towards a Christology of Struggle. A Proposal for Understanding the Christ”. *CTC Bulletin* 10 (1): 15–34.

³³ Mindanao to druga co do wielkości wyspa Filipin.

Miast i wsi
 Wszędzie gdzie jest wiele
 Osób uciśnionych i deptanych
 Zbierał gałęzie dla biednych
 Uciemężonych i opuszczonych
 On mówił prawdę
 Bez strachu
 Rzucał wyzwanie siłom zła
 Został nazwany wywrotowcem i komunistą
 Bo był przybity do krzyża
 Aż do teraz jest jeszcze rozciągnięty
 Pośrodku doświadczeń
 Ucisku i okrucieństwa³⁴.

L. Dingayan reaguje następnie na wszelkie pokusy dualizmu pomiędzy „naturą ludzką” i „naturą boską”, a następnie proponuje reinterpretację wydarzenia Chrystusa w kontekście walki:

To w człowieczeństwie Jezusa ukazana została Jego boskość. To prawdziwie ludzki Chrystus może być prawdziwie boski. (...) Jezus Chrystus przeżył w swoim człowieczeństwie życie pełne zmagania i walki. Dlatego życie Jezusa, Jego śmierć, Jego zmartwychwstanie i Jego powrót, które stanowią wydarzenie Chrystusa, muszą być odczytane na nowo w perspektywie walki. W tym świetle należy na nowo odkryć znaczenie i wagę wydarzenia Chrystusowego. Oznaczałoby to zatem, że należy powrócić do historycznego życia i orędzia człowieka Jezusa z Nazaretu, tak jak były one postrzegane i interpretowane przez pierwszych wierzących, i reinterpretować to życie i to orędzie w świetle obecnych zmagania ludu Filipin³⁵.

Ks. Luna Dingayan zarysowuje tę wizję szeroko, pokazując, że historyczny kontekst Jezusa i wczesnego Kościoła był kontekstem walki i że Jezus walczył, aby nadać mężczyznom i kobietom swoich czasów nową świadomość, budząc ich do ich głównej roli, udzielając im sił do walki z niesprawiedliwością i uciskiem, dając im współdziałanie w panowaniu Bożej miłości i stawianiu się prawdziwym ludem; śmierć Jezusa jest sama w sobie interpretowana jako „cena wal-

³⁴ Dingayan. 1991. „Towards a Christology of Struggle. A Proposal for Understanding the Christ”, 19; Dariusz Klejnowski-Różycki. 2012. Minjung jako charakterystyczny rys duchowości koreańskiej. W *Ekumenizm duchowy – duchowość pojednania*. Red. Rajmund Porada, 255–270 (Ekumenizm i Integracja 28). Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersyte-tu Opolskiego. Teologia filipińska przypomina koreańską wrażliwość *minjung*.

³⁵ Dingayan. 1991. „Towards a Christology of Struggle. A Proposal for Understanding the Christ”, 20.

ki”]; Jego zmartwychwstanie, zwycięstwo życia nad mocami śmierci, staje się jednocześnie zmartwychwstaniem jego ludu cierpiącego i od tego momentu, we wspólnocie nazywanej Kościołem, zamieszkanym przez moc Ducha Świętego³⁶. A sam Chrystus, który pozostaje obecny poprzez sprawowanie sakramentów, głoszenie Słowa i czytanie Pisma Świętego, jest także obecny, gdy mężczyźni i kobiety walczą o więcej sprawiedliwości i człowieczeństwa: można go znaleźć we współczesnej historii,

(...) gdzie ludzie pozostają w walce, aby realizować możliwości ludzkiej egzystencji wolnej i sensownej, takiej, jaka objawiła się w Jego życiu i działaniu³⁷.

W ten sposób „chrystologia walki” przedstawia się jako szczególna wersja teologii wyzwolenia³⁸.

3. Oryginalne zadanie Filipin

Używanie kategorii „walki” może być zaskakujące dla niektórych zachodnich chrześcijan, obawiających się, że nie legitymizuje ona niesłusznych form postaw rewolucyjnych. Jednak dla Filipińczyków właściwie usytuowanie walki w ich kontekście odzwierciedla cierpienie ludu i pragnienie przyczynienia się, zgodnie z samymi wymogami Ewangelii, do nadejścia życia bardziej ludzkiego i sprawiedliwego.

Wydaje się, że oryginalność chrystologii filipińskiej wyłania się przede wszystkim z samego współistnienia dwóch tendencji chrystologicznych, które tu zostały przedstawione: refleksja nad obrazami Chrystusa w pobożności ludowej oraz nurty zajmujące się przemianami społecznymi i wyzwoleniem biednych. Te dwie tendencje niekoniecznie są przeciwstawne, przeciwnie, można dostrzec, że druga pomaga wyjaśnić pierwszą, ponieważ sama troska o wyzwolenie wymaga krytycznego spojrzenia na postawy bierności, jakie mogą wywołać niektóre formy pobożności. Współistnienie tych dwóch orientacji ukazuje jednak szczególną sytuację chrześcijaństwa filipińskiego. S. Martinez nie waha się mówić o „wielkiej przepaści” między wierzeniami lub praktykami zwykłego członka Kościoła a nauczaniem Kościoła, lub jego teologów; z jednej strony, w rzeczywistości

³⁶ Dingayan. 1991. „Towards a Christology of Struggle. A Proposal for Understanding the Christ”, 20–27.

³⁷ Dingayan. 1991. „Towards a Christology of Struggle. A Proposal for Understanding the Christ”, 29.

³⁸ Agnes M. Brazal. 2019. *A theology of Southeast Asia: liberation-postcolonial ethics in the Philippines*, Maryknoll: Orbis Books.

(...) wielu tak zwanych chrześcijan nadal żyje w świecie zamieszkałym przez duchy, których pozwolenia i przewodnictwa często szukają przed podjęciem takiej czy innej działalności. Czczą świętych, obdarzając ich boską mocą, oczekując od nich czynienia cudów i zaspokajania ich codziennych potrzeb (...). Dla wielu Kościoł jest ucieczką od surowych realiów życia³⁹.

Tak widziane chrześcijaństwo jest zabobonne, pozbawione swej nowości. Jest niejako inną, pogańską, przyjętą przez Filipińczyków religią⁴⁰. Ale z drugiej strony jakaś część chrześcijan jest świadoma tego, że prawdziwe chrześcijaństwo dzisiaj musi ukierunkować chrystologię (i teoretyczną, i praktyczną) na wyzwolenie:

Kim dla narodu, którego siedemdziesiąt procent żyje w absolutnej nędzy, stale zagrożonych głodem i chorobami, przez ignorancję i strach pozbawionych edukacji i innych podstawowych praw, gdzie przepaść między biednymi a bogatymi wciąż się powiększa, kim według nas jest Chrystus? Nowe pokolenie teologów filipińskich zdecydowało się mówić o Chrystusie z punktu widzenia „teologii wyzwolenia” lub „teologii walki”. Jezus, jako Mesjasz, głosi swoją solidarność z ubogimi, spoza kasty, z ludem bez władzy, mętami społeczeństwa. Jego misją, jak sam rozumiał, jest uwolnienie „najmniejszego z Jego braci” z kajdan ucisku i cierpienia (...). Co więcej, są przekonani, że „teologia wyzwolenia” czy „teologia walki”, jaka wyłania się ze stanu życia ludzi, z ich walki o przekształcenie tych struktur i sytuacji, które ich uciskają i niszczą, są aktualne w obecnym kontekście Filipin⁴¹.

Niektórzy badacze zauważają niebezpieczeństwo, które może polegać na tym, że teologowie w pewien sposób forsują, narzucają taką teologię ludowi filipińskiemu, zapominając, że autentyczna teologia musi być niesiona przez wierzenia i aspiracje ludu chrześcijańskiego i z nich wynikać⁴². Jednocześnie – z drugiej strony – sami teologowie filipińscy są częścią owego ludu.

Nie można jednak ignorować wagi, jaką ten naród, dziś, jak i dawniej, przywiązuje do kultu *Santo Niño*, do kultu „Czarnego Nazarejczyka”, do tradycji Pasji podczas Wielkiego Tygodnia – wszystkich tych praktyk, których niejasności, „odchylenia”, a nawet magiczna zabobonność, skądinąd folklorystycznie barwna i „turystycznie” pociągająca, obecna chrystologia słusznie obnaża i poddaje krytyce – które mają swoją wartość i bogactwo także religijną.

³⁹ Martinez. 1993. „Jesus Christ in Popular Piety in the Philippines”, 256.

⁴⁰ Zresztą w Polsce nie jest inaczej.

⁴¹ Martinez. 1993. „Jesus Christ in Popular Piety in the Philippines”, 256–257.

⁴² Martinez. 1993. „Jesus Christ in Popular Piety in the Philippines”, 257.

Pobożność odziedziczona po minionych wiekach może być w razie potrzeby oceniana i oczyszczana w świetle wyzwań silnie odczuwanych przez nowe prądy wyzwolenia; jednakże owe nowe prądy nie mogą po prostu zastąpić tych ukrytych form chrystologii, które zakładają tradycyjną pobożność Filipińczyków. Teologowie filipińscy stoją przed trudnym zadaniem: aby ukazać związek i niesprzeczność między tradycyjnymi obrazami Dzieciątka Jezus i Chrystusa cierpiącego a nowszymi obrazami Chrystusa walczącego o sprawiedliwość i wyzwoliciela ubogich, i aby ten związek był inspirujący jako pokarm duchowy do zadań wyzwoleniczych w duchu Ewangelii, co dzisiaj powinno być oryginalnym wkładem Filipin do chrystologii Azji.

References

- Abesamis Carlos. 1988. Good News to the Poor. W *Religion and Society: Towards a Theology of Struggle*. Red. Forum for Interdisciplinary Endeavors and Studies, 203-213. Manila: FIDES.
- Abesamis Carlos H. 1993. „Le coeur du sujet. Redécouverte du message essentiel du Nouveau Testament dans le Tiers Monde”. *Concilium. Revue internationale de théologie* 246 (4): 83–98.
- Acoba E., Lapid Ed, Maggay Melba Padilla, Gener Timoteo D., Magalit Isabelo F., Mendoza Noli P., Pesebre John P. i in. 2005. *Doing theology in the Philippines* (Annual Forum on Theology 1). Quezon City-Manila: OMF Literature.
- Aguilan Victor, Bazzell Pascal D., Peñamora Aldrin. 2016. *Christologies, Cultures, and Religions: Portraits of Christ in the Philippines*. Mandaluyong City, Philippines: OMF Literature, Inc.
- Amaladoss Michael. 1998. *Vivre en liberté. Les théologie de la libération en Asie*. Bruxelles: Lumen Vitae; Ottawa: Novalis; Paris: Cerf; Genève: Labor et Fides.
- Batumalai Sadayandy. 1991. *An Introduction to Asian theology: an Asian story from a Malaysian eye for Asian neighbourology*. Delhi: Indian Society for Promoting Christian Knowledge, 1991.
- Beltran Benigno P. 1987. *The christology of the inarticulate: an inquiry into the Filipino understanding of Jesus the Christ*. Manila: Divine Word Publications.
- Black Nazarene (20.09.2021). https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Nazarene.
- Brazal Agnes M. 2019. *A theology of Southeast Asia: liberation-postcolonial ethics in the Philippines*. Maryknoll: Orbis Books.
- De Mesa Jose. 1987. *In solidarity with the culture: Studies in theological re-rooting*. Quezon City: Maryhill School of Theology.
- Dingayan Luna. 1991. „Towards a Christology of Struggle. A Proposal for Understanding the Christ”. *CTC Bulletin* 10 (1): 15–34.
- Fédou Michel. 1998. *Regards asiatiques sur le Christ* (Collection Jésus et Jésus-Christ 77). Paris: Desclée.

- Ileto Reynaldo Clemenã. 1989. *Pasyon and Revolution: Popular Movements in the Philippines 1840–1910*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Keler Konrad. 2015. „Wyjątkowość Kościoła Katolickiego na Filipinach”. E-civitas.pl | Portal o tematyce katolicko-społecznej (11.03.2015). <https://e-civitas.pl/pl/po-godzinach/wyjatkowosc-kosciola-katolickiego-na-filipinach>.
- Klejnowski-Różycki Dariusz. 2012. Minjung jako charakterystyczny rys duchowości koreańskiej. W *Ekumenizm duchowy – duchowość pojednania*. Red. Rajmund Porada, 255–270 (Ekumenizm i Integracja 28). Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Klejnowski-Różycki Dariusz 柯達理. 2021. Niepokojący wschód azjatyckiej teologii. Wprowadzenie do studium. W *Studium teologii azjatyckiej. Study of Asian Theology*. Red. Dariusz Klejnowski-Różycki, 5–16. Opole: Instytut Badań nad Teologią i Duchowością Dalekiego Wschodu. Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Mananzan Mary John. 1993. „Le mystère pascal : point de vue des Philippines”. *Concilium. Revue internationale de théologie* 246 (4): 119-134.
- Martinez Salvador T. 1993. Jesus Christ in Popular Piety in the Philippines. W *Asian Faces of Jesus*. Red. Rasiah S. Sugirtharajah, 247–257. Maryknoll, NY: Orbis Books.
- Nacpil Emerito P. 1999. *Jesus' strategy for social transformation*. Nashville: Abingdon Press.
- Pabasa (ritual) (15.04.2021). [https://en.wikipedia.org/wiki/Pabasa_\(ritual\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Pabasa_(ritual)).
- Pasyon (15.09.2021). <https://en.wikipedia.org/wiki/Pasyon>.
- Pasyon Pilapil (26.01.2023). <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pasyon.pdf>.
- Rowland Tracey. 2017. *Catholic theology* (Doing theology 3). New York: Bloomsbury.
- Santo Niño de Cebú (14.10.2021). https://en.wikipedia.org/wiki/Santo_Niño_de_Cebú.
- Sękowski Piotr. 2021. *ي.كس فوكيس رتويب*. Sufizm. Mistyczny wymiar islamu jako możliwe miejsce spotkania z chrześcijaństwem. W *Studium teologii azjatyckiej. Study of Asian Theology*. Red. Dariusz Klejnowski-Różycki, 47–62. Opole: Instytut Badań nad Teologią i Duchowością Dalekiego Wschodu. Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Sinulog (03.11.2021). <https://en.wikipedia.org/wiki/Sinulog>.
- Skrabania Jerzy. 1998. „Hiszpańska kolonizacja i chrystianizacja Filipin”. *Nurt SVD* 32 (1): 3–25.
- Tagle Luis Antonio Gokim. 2014. *Ludzie Wielkiej Nocy*. Tłum. Marek Chojnacki. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Torre Edicio de la. 1983. *Jesus Christ for Today's Filipino*. Quezon City: New Day.